

Valdemar és Nina Langlet

A svéd Langlet-házaspár embermentő szervezete 1944-45-ben több ember életét mentette meg Budapesten, mint az összes többi embermentő együttvéve. A Svéd Vöröskereszt égisze alatt működtek, de embermentő munkájukat sem a németbarát svéd bürokrácia, sem a vöröskereszt nem támogatta, sőt akadályozta. A háború után sem méltányolták és azóta is feledtetni igyekeznek humanitárius érdemeiket és emléküket. A magyar főváros már a nevüket sem kívánja szerepeltetni az embermentők között. Miért?

Munkájuk nem csak a legeredményesebb volt, hanem a legtovább is tartott: a német megszállás kezdetétől a háború végéig. Mégsem az ő nevük vált ismertté, hanem Raoul Wallenbergé, akit egy semleges ország diplomatájaként 1945-ben oroszok elraboltak és sorsa a nemzetközi politikai ügy lett. Kezdetben csak Svédország harcolt érte és az igazáért, majd ez az ügy is része lett a hidegháborús propagandának. Wallenberg mindenki mástól különböző, legendás alakként történő bemutatását zavarta a Langlet házaspár teljesítménye és emléke. A hidegháborúban szokásos könyörtelen módszerekkel és eszközökkel átmenetileg nagyjából sikerült is háttérbe szorítani Langleték emlékét.

A hidegháborúnak azonban vége lett, és még Svédországban is kételkedni kezdtek a Wallenberg-mítoszban. Eljött az ideje második világháborús humanitárius munka aktuálpolitikai szempontoktól mentes, tisztességes bemutatásának. Erre kötelez a holokauszt emléke, és ez lett volna Budapest elsőrendű érdeke is, de a főváros húsz éve a szuperhős mítoszt igyekszik tovább építgetni. Ideje azonban szembenézni Langleték emlékével. Kik voltak ők?

Budapest történetének kiemelkedő alakja volt Valdemar Langlet (1872-1960), a svéd királyi családhoz közel álló konzervatív újságíró. Hugenotta őseitől örökölt nevét lanlé-nak ejtik. Több lapnál is dolgozott, az első világháború előtti években ő volt a *Svenska Dagbladet* főszerkesztője. Sokat utazott, könyvei jelentek meg az első világháborúról és Oroszországról. Ahol tehette, lovas túra során készített riportokat, útleírást (*Lóháton Oroszországon át*). A tatár nyelvet kutatva egy eszperantista kalauzolásával bejárta a krimi tatárok földjét is. A norvég akadémia megbízásából meginterjúvolta Lev Tolsztojt Jasznaja Poljanában. Eszperantista volt, csakúgy mint *Signe Blomberg* (1876-1921), akit 1899-ben vett feleségül. Szentpétervártól a közép-ázsiai Szamarkandig tartó nászutazásukhoz II. Oszkár király bocsátott rendelkezésükre külön vasúti kocsit, személyzettel. Langlet hosszú utazásairól szóló riportjai ugyanis szenzációs újdonságnak számítottak, mert ő realisan mutatta be az oroszokat az évszázadokig tartó svéd-orosz háborúskodások utáni, ruszofób Svédországban.

Langlet-t a nemzetközi eszperantó mozgalom úttörőjeként is ismerték. Uppsalában 1895-ben társalapítója volt a *Lingvo Internacia* című nemzetközi folyóiratnak, amelyet 1900-tól Szekszárdon, végül 1904-től Párizsban adtak ki. Ő volt a Svéd Eszperantó Szövetség első elnöke. Először 1895-ben, átutazóban látta Budapestet, de a következő évben, a millenniumi ünnepségek idején már hosszabb időt töltött itt. 1902-ben Budapesten tárgyalt az éppen megalakult Magyar Eszperantisták Egylete vezetőivel. Utána kilenc napot töltött a Hortobágyon, ahol kedvenc elfoglaltságának, a lovaglásnak hódolt.

Feleségének korai elhunytát követően ismét sokat utazott. A polgárháború után ő volt az első jobboldali svéd újságíró, aki beutazhatott a Szovjetunióba. Itt felkereste régi ismerőseit, köztük egy eszperantista családot is, amelyből a kisebb lány, *Nina Nikolajevna Borovko* ekkor az ő segítségével jutott ki Svédországba, zenei tanulmányainak folytatására. Őt vette feleségül 1925-ben. *Nina Langlet* (1896-1988) odaadó munkatársa is lett, aki mindvégig kitartott mellette később, Budapesten is.

Langlet-ék egy ideig a kellemes éghajlatú Dubrovnikban éltek, de Valdemar ekkor is kereste a lehetőséget, hogy ismét láthassa Magyarországot. Mindemellett régóta hiányzott neki egy kiadós lovaglás is. Végül 1931-ben egy ezerszáz kilométeres lovas túra keretében egész Magyarországot bejárta. Később svédül és angolul megjelent útleírásában (*On Horsback Trough Hungary*) mintegy 40 történelmi személyiséget ismertetett meg az olvasóval. Külön fejezetben foglalkozott a Trianonban a „Nagy-Magyarországot ért igazságtalansággal”.

A következő évben végleg Budapestre költöztek, ahol Valdemar az egyetem svéd lektora lett, Nina pedig zongoraleckéket adott. Élénk társasági életet élve kiterjedt ismeretségi körük volt és bejáratosak voltak a „legfelsőbb körökbe” csakúgy, mint a budapesti eszperantisták rendezvényeire. Ő szervezte Louise trónörökösne budapesti látogatását 1936-ban. Magyarországon töltött tizenhárom év alatt svéd, orosz, eszperantó, német, angol és francia nyelvtudásuk mellett alkalmuk nyílt a nehéznek tartott magyar nyelvet is elsajátítani. Valdemar mindenhová bejáratos szabadúszó újságíróként naprakészen ismerte az országot.

helyzetét és személyesen ismert szinte minden fontos személyt. Magyar szépirodalmi műveket fordított svédre, svéd kulturális esteket szervezett, és összefogta a Magyarországon élő skandinávokat.

A Magyarorszáért lelkesedő Langletnek ekkor még nagyon tetszett többek közt a leventemozgalom és a csendőrség is, és teljesen azonosult azzal az érzelmi, irracionális megközelítéssel, amelyet az irredenta propaganda sugallt. Magyarabb lett a magyaroknál. A nemzetközi politikai helyzetet is Trianon revíziójának szempontjából értékelte. Jellemzően, egyik magyar nyelvű cikkét így fejezte be: „Az nem lehet hogy annyi szív hiába onta vért... Nem, nem, soha!” (1100 kilométer nyeregben. *A Pesti Hírlap Vasárnapja. 1932-03-23.*). Amikor azonban a harmincas évek vége felé azt tapasztalta, hogy az irredentizmus antiszemitizmusba és háborús politikába torkoll, már egyáltalán nem lelkesedett és tevékenységét egyre inkább a svéd-magyar kapcsolatok ápolására korlátozta.

Közben a svéd politikában is változások érlelődtek. A hivatalos Svédország, a kormány és a svéd nagytőke igyekezett jó kapcsolatokat fenntartani a náci Németországgal, de V. Gusztáv király és az udvar inkább az angolokhoz húzott. A németbarát diplomáciai testület formailag az államot képviselő királynak volt alárendelve, de ahogyan az alkotmányos monarchiákban természetes, mindig a kormány álláspontját képviselte. A két politikai irányzat együttműködött, de egyre növekedtek közöttük a feszültségek, különösen a háború alatt. Az udvar és a kormány közötti csendes kötélhúzás meghatározta Langleték életét és munkáját is.

Langlet-éknak Budapesten az 1944. március 19-i német megszállás után mind gyakrabban kellett dönteniük, hogy vagy elküldik a hozzájuk menekülő ismerőseiket, vagy az életüket is kockára téve befogadják őket. Langleték minden hozzájuk forduló menedéket kérőt befogadtak. Csakhogy mindig újabbak is jöttek, főleg zsidók. Lakásuk, majd a megbízható ismerősök lakásai is kicsinek bizonyultak a menekültáradat befogadására. Az embermentéshez „fedőfoglalkozást” kellett kitalálni.

A reménytelennek látszó helyzetben Ninának mentő ötlete támadt, és Károly herceg közbenjárására a követségen Valdemar kinevezette magát a Svéd Vöröskereszt magyarországi főmegbízottjának. Abban bíztak, hogy a vöröskereszt egésze alatt több lehetőségük lesz a humanitárius munkában. Csakhogy a vöröskereszt ekkoriban még gyakorlatilag kormányhivatal volt, németbarát, és a svéd követel együtt többet akadályozta, mint segítette Langleték humanitárius munkáját. Langlet sem fizetést, sem munkájához pénzt vagy más támogatást, de még erkölcsi támogatást sem kapott. Szervezete nem kapott a kor szokásainak megfelelő vöröskeresztes egyenruhát sem. Langleték a következő hónapokban mégis létrehozták és működtették a legnagyobb és legeredményesebben működő civil embermentő szervezetet. Pénzbeli segítséget, épületeket és lakásokat magyar zsidóktól, földbirtokosoktól és egyszerű emberektől kaptak, de nem eleget. Így az embermentő munka a következő hónapokban Langletéknak nemcsak minden idejét, hanem teljes vagyonát is felemésztette.

A követ egyre nagyobb nyugtalansággal figyelte munkásságukat. Abszurd módon nem csak azt várták volna tőle, hogy a német és magyar hatóságokkal egyetértésben tevékenykedjen, hanem azt is, hogy minden lépését egyeztesse a követséggel és a vöröskereszt stockholmi központjával. Langlet egyik elvárásnak sem tett eleget, de egyébként fegyelmezetten írta és küldte a jelenéseit Stockholmba.

Nem stockholmi kezdeményezésre, de még csak nem is stockholmi jóváhagyással, hanem maga Langlet találta ki „a svéd vöröskereszt oltalomlevelét”, amelyet májusban minden felhatalmazás nélkül gyártani és Langlet aláírásával osztogatni kezdtek. Az oltalomlevelének semmiféle nemzetközi jogi alapja nem volt, a gyakorlatban azonban bevált, mert a fáradhatatlan Langlet kijárta a hatóságoknál, hogy oltalomlevelét a magyar és a német járőrök is elfogadják. Az oltalomlevelek tulajdonosa így viszonylagos biztonságban volt és közlekedhetett is a városban. Még meg is állapodott a magyar hatóságokkal abban, hogy a Svéd Vöröskereszt védnöksége alatt álló, legfeljebb négyszáz személyt fog ellátni vele, valójában rövideken több mint négyezret osztott ki. Később már bizalmi embereit is ellátta kitöltetlen, általa aláírt példányokkal, így mindenkinek jutott, aki segítséget kért tőlük. A közönséges papírra nyomtatott iratot ezen kívül könnyű volt hamisítani is. Mindennek híre csak jókora késéssel és csak részben jutott el Stockholmba, ahol a bürokraták aggodalma napról napra nőtt.

Langlet másik nagy „találmánya” a „svéd vöröskereszt által védett ház” illetve lakás. Hamar rájöttek, hogy az általuk „védett személyeknek” célszerű vöröskeresztes emblémával, sőt feltűnő plakátokkal is megjelölnie lakásukat. Értelmezésük szerint a hatóságok innen senkit nem vihettek el. Valójában ennek sem volt semmi jogalapja és persze erre sem volt felhatalmazásuk. Langlet azonban a vöröskeresztes házak tiszteletben tartását is kijárta a magyar és német hatóságoknál. Mindig tudta, hogy kihez kell fordulnia, és kit, hogyan kell meggyőznie. A fiktív, kitalált jogalapot pedig ráadásul ők maguk sértették meg nap mint nap azzal, hogy az ott tartózkodók zöme még a hatóságokkal kialakított feltételek szerint sem részesülhetett volna védelemben.

A Langleték által megmentettek számát összesen 20-25 ezerre becsülik. Közben azonban vidékről folytak a deportálások és megkezdődött a budapesti zsidóság gettóba tömörítése is. Langlet sokáig tehetetlennek érezte magát ezzel szemben. A budapesti Zsidó Tanács tagjai azonban már jól ismerték tevékenységét, és

titokban eljuttatták hozzá neki az *Auschwitzi jegyzőkönyveket*. Langlet, jól ismerve az uralkodóház és a külügyminisztérium közötti feszültséget, egyenesen a svéd királyhoz akarta eljuttatni ezeket. A budapesti svéd követ azonban megtagadta a felterjesztést arra hivatkozva, hogy nem tudja ellenőrizni azok hitelességét. Langlet hosszas alkudozást követően még a Magyarországról már deportált zsidók számát is megadta, és elérte, hogy a követ ezzel együtt juttassa el azt a külügyminisztériumba. A követ később azt állította, hogy ismeretlen forrásból származó dokumentumot ő küldte Stockholmba, ami formailag igaz is volt. Langlet ugyanakkor elérte célját, mert a külügyminisztérium továbbította azt V. Gusztáv királynak, aki így ha késéssel is, de értesült az eseményekről. A külügyminisztérium, illetve a svéd kormány nem tett semmit ez ügyben, a király viszont azonnal levelet írt Horthy Miklós kormányzónak, amelyben a zsidók védelmét kérte.

Langlet lakása 1944 júniusában is mindig zsúfolásig tele volt új menekülőkkel, ezért ő Forgó Istvánnál lakott. Itt érte Per Anger követségi titkár értesítése, hogy megérkezett a király Hothynak szóló levele. A levelet kézbesítő titkár Langlet-val együtt kért audienciát Horthytól. A pápa és mások is üzentek már Horthynak a zsidók ügyében, de egyik üzenetet sem adták át neki részletes, szóbeli kiegészítéssel, a Jegyzőkönyvben foglaltak ismeretében. Langletnek így sikerült hiteles források alapján részletesen és mély benyomást kelteve tájékoztatnia Horthyt a holokausztról, aki őszintén és meghatottan megígérte, hogy minden lehetségest meg fog tenni, hogy a budapesti zsidóság deportálását megakadályozza. Langlet ezt élete egyik legnagyobb eredményének tartotta, és sikeréről még aznap este beszámolt Forgónak.

Langlet sikereit tapasztalván később a svájci, a spanyol, a portugál a pápai külképviseletek is elkezdtek Langlet oltalomleveleihez hasonló, tehát hivatalosan semmit nem érő, de diplomáciai tekintéllyel rendelkező iratok kiadását. Mivel ekkor már minden járőr régóta tudta, hogy a Svéd Vöröskereszt oltalomleveleit tiszteletben kell tartania, az ehhez hasonló pecsételt papírokat külön parancs nélkül is respektálta.

A deportálások leállítását követően a svéd külügyminisztérium amerikai javaslatra a fiatal Raoul Wallenberget küldte Budapestre a humanitárius munka szervezésére. Követségi másodtitkárrá nevezték ki és a megmentendő, főleg gazdag amerikai zsidók rokonait tartalmazó listával érkezett Budapestre. Langletnél tájékozódott a helyzetről, majd javaslatára svéd követség svédországi beutazásra is feljogosító menleveleket kezdett kiadni. Langlet ugyanakkor kijárta a hatóságoknál, hogy az ő oltalomlevelei továbbra is érvényesek maradjanak. Ekkor kezdődött és decemberig tartott részben párhuzamos tevékenységük. Kiutazásra persze sem a Langlet-féle oltalomlevél, sem a követségi menlevél nem volt alkalmas, birtokosaik azonban többnyire mentesültek a letartóztatás illetve gettóba hurcolás alól.

Wallenberg csak zsidókat mentett, Langleték minden üldözöttet, aki segítségre szorult. Egy ideig még Újszászi István tábornok, Horthy hírszerző és biztonsági szolgálatának vezetője is Langleték Lónyai utcai lakásán rejtőzködött a nyilasok elől. Miközben a svéd követség minden egyes védlevelét kiadását egyeztetette Stockholmmal, Valdemar gyorsan dolgozó munkatársai már általa aláírt bianco védleveleket kaptak. Nina később, amikor a nemzetközi gettóban a vöröskereszt képviselőjeként a „Svéd Vöröskereszt oltalma alatt álló házakban” a nyilasokkal együtt ellenőrizte a védlevelek valódiságát, az általa természetesen azonnal felismert rengeteg hamisítványt is valódinak mondta.

A követség mintegy negyven embert alkalmazott Wallenberg munkájának segítésére. Langlet azonban továbbra is csak önkéntesekkel dolgozott. Hálózata fokozatosan akkorára nőtt, hogy békeidőben is a legnagyobb civil szerveződésnek számított volna. Önkéntesei 16 részlegben dolgoztak, 12 autóval, köztük 2 teherautóval, és volt egy szerelőműhelye, sőt egy benzinkútja is. Az autópark vezetője Dienes Gedeon volt, akinek szülei az első világháború előtt szintén a nemzetközi nyelvi mozgalom aktivistái voltak. Langletéknak különböző egyházi körökkel is jó kapcsolataik voltak, így beszervezett 2 szerzetes és 7 apácakolostort, ahová főleg gyermekeket és csecsemőket rejtett el anyákkal együtt. Hálózatuknak voltak vidéki részlegei is.

Langleték hálózatához tartozott a Slachta Margit által vezetett Szociális Testvérek Társasága is, amelynek kolostorát a Pápai Nunciatura és a Svéd Vöröskereszt közös védelme alá helyezték. Itt rejtőzködött sok politikus is, köztük Tildy Zoltán, az ország első köztársasági elnöke. Langlet és Wallenberg néha ki is segítették egymást, különösen a nyilas puccs után. Egyik jellemző epizódja volt a gyakran közös munkának, hogy amikor a nuncius képviselője és Langleték együttesen sem boldogultak a kolostorba behatoló nyilasokkal szemben, Wallenberg a segítségükre sietett. Amikor a harcok már a városban tomboltak, néhány napig ők maguk a Szent Szív Társaság apácarend (Sacré Coeur) kolostorában rejtőztek a nyilasok elől.

A márciusi, ismerősöknek nyújtott, esetenkénti szíves segítség májusra kiterjedt és szervezett embermentő hálózattá nőtte ki magát. Bár a vidéki zsidóság sorsa már megpecsételődött, Langletnek még sikerült néhány vidéki „fiókot” létrehozni a Heves megyei Ludason és Újpesten. Legsikeresebben azonban a Svéd Vöröskereszt pécsi részlege dolgozott, amelyet régi lovastúrázó társa, Vörös Márton irányított. Nekik volt kórházuk, vészkó intézetük, gyermekotthonuk és népkonyhájuk is. Kórházuk magyar, német, orosz és bolgár katonákat, hadifoglyokat, szökevényeket, zsidókat, munkaszolgálatosokat és jugoszláv partizánokat egyaránt ápolta vagy bújtatott. Langlet és Wallenberg is küldött Pécsre embereket, ameddig ezt a hadi helyzet engedte. Pécs hamarabb felszabadult, Langlet azonban nagyon előrelátóan a Svéd Vöröskereszt pécsi részlegének megbízólevelét oroszul is elkészítette és aláírta, aminek ők a front átvonulása után nagy hasznát vették.

A nyilas puccs után a helyzet eleinte kilátástalannak tűnt, de Langlet csendőrtábornokokkal, sőt Kemény Gábor nyilas külügyminiszterrel is tárgyalt és képes volt vele hivatalosan is elismertetni azt az abszurditást,

hogyan a Svéd Vöröskereszt külön diplomáciai testület. Ha nem is zavartalanul, de folyamatosan működött az „oltalomlevél-gyár” valamint a Vöröskereszt egyéb irodái, helyiségei is, ahol gyorsan a megfelelő helyekre irányították az üldözötteket. A „védett” lakások és házak száma egy ideig még a nyilas időkben is tovább nőtt, és a nagyobb nyomtaték kedvéért már a Svéd Vöröskereszt zászlóival is „védték” azokat. Az év vége felé azonban a nyilasok már semmit nem tartottak tiszteletben.

Wallenberg diplomáciai státuszban dolgozott Budapesten. Ez eleinte kényelmes és elegáns követségi munkának tetszett, de a nyilas időkben gyakran már neki is választania kellett a diplomáciai fegyelem és az életmentés között. Éles helyzetekben még az is előfordult, hogy Danielsson követ is felhagyott a diplomáciai távolságtartással és stockholmi jóváhagyás nélkül írt alá védlevelet. Az embermentésben Wallenberg is egyre inkább „túllépett hatáskörén”, és ő is találékonyan és bátran mentette az embereket.

Miután a nyilasok kifosztották a svéd követséget, Svédország annak bezárására kényszerült, Wallenberg pedig elhagyta Budapestet. Langleték azonban tovább dolgoztak. Amikor Svédország hivatalosan bejelentette, hogy megszünteti a Svéd Vöröskereszt magyarországi tevékenységét, annak hálózatát és egész infrastruktúráját átvette és a végsőig tovább működtette az Langlet által még a nyáron előrelátóan megszervezett Svéd-Magyar Társaság. Ennek mozgásterében azonban napról napra szűkült, végül lehetetlenné is vált a működése elhúzódó ostrom miatt. A nyilasok sem bíztak már meg Langletben, sőt végül elfogatóparancsot is kiadtak ellene. Azonban várható volt, hogy ezt előbb-utóbb megteszik, ezért ekkor már feleségével külön rejtekhelyeken tartózkodtak.

Langletnek minden kormányváltásnál el kellett ismertetnie vöröskeresztes megbízatását. Ennek érdekében a Sztójai-, a Lakatos- és a nyilas kormánnyal is tárgyalt, sőt, az első svéd volt, aki februárban el tudott jutni Debrecenbe, és orosz segítséggel tárgyalt az Ideiglenes Kormány tagjaival is. Megállapodtak arról, hogy a romos, éhező Budapesten hozzá fogják irányítani a külföldi élelmiszer- és gyógyszersegélyeket, és az azonnal visszautazó Langlet megszervezi ezek elosztását. Pihenésre tehát még ekkor sem jutott idő, másokkal együtt éhezve és fáva dolgoztak tovább. Még januárban érkezett Stockholmból az utasítás, hogy a Svéd Vöröskereszt függessze fel magyarországi tevékenységét és Langlet térjen vissza Svédországba, erre azonban akkor már csak a hadi helyzet miatt sem kerülhetett sor.

Valdemar minden életveszélyes helyzetben a legnagyobb nyugalommal, magabiztosan járt el, egészsége azonban a tizennégy hónapja tartó túlfeszített munka, végül az éhezés és a hideg következtében annyira megroppant, hogy május végén ő is belátta, hogy haza kell utaznia. Észak felé ekkor még nem lehetett utazni, ezért dél felé indultak. Isztambuli tartózkodás után elaknásított Földközi-tengeren át utaztak Stockholmba, ahol azonnal szervezni kezdték az adományok gyűjtését a Magyarországra küldendő segélyhez. Segélybizottságot szerveztek, amelynek az induláshoz V. Gusztáv nagyobb összeget adományozott.

Svédországban azonban sem a vöröskereszt, sem a német-szimpatizánsokkal tovább dolgozó külügyminisztérium nem méltányolta érdemeiket, Valdemar pedig talán túlzott önértéztől vezérelve senkitől nem kért segítséget. Sem lakásuk, sem pénzük nem volt. A külföldön élő svédek szövetsége ruházta fel őket egy áruházból. Egy téli tartózkodásra alkalmatlan vidéki nyári lakban tengődtek évekig. Louise trónörökösne szerzett munkát Ninának, és később Valdemar némi kárpótlást is kapott Budapesten elvesztett vagyonáért.

Erkölcsei elismerést azonban nem kapott, sőt! Mintegy hetven ember kapott kitüntetést Stockholmban „Magyarországon végzett svéd humanitárius segítségéért”, Langlet-ék azonban nem. Amikor a mélyen felháborító igazságtalanság Tildy Zoltán miniszterelnök tudomására jutott, ő azonnal küldött neki a stockholmi magyar nagykövetségre egy „A Magyar Köztársasági Érdemrend Keresztje” elnevezésű kitüntetést. Később mindketten megkapták a vöröskeresztes érdemérem ezüst fokozatát, de valójában még ezt sem a Svéd Vöröskereszt ítélte oda, hanem mivel hagyományosan az uralkodóház egyik tagja volt a szervezet elnöke, ő gondoskodott arról, hogy Langletékat legalább az ezzel kitüntetettek névsorába betegyék. Amikor Stockholmban a külügyminisztérium nyilvánosságra hozott Wallenberg budapesti tevékenységével kapcsolatos iratokat, Langlet jelentéseit nem. A külügy és a vöröskereszt számára Langlet csak Raoul Wallenberg „szétárolását” zavaró tényező volt,

Valdemar Izraelben megkapta az életmentők Yad Vashem kitüntetését, *halála után*. Nina még fát ültethetett Jeruzsálemben, az Igazak sugárútján. Újpesten utcát és iskolát neveztek el róla és van egy emléktáblája is. Raoul Wallenberg szovjet fogságban halt meg máig sem teljesen tisztázott körülmények között. Sorsa a nemzetközi politikai ügy volt évtizedeken át, történetét azóta is politikai aktualitásokhoz kapcsolják, ugyanakkor ma sem ismerjük teljesen. Az érintett svéd, német, szovjet, amerikai és brit titkosszolgálatok Wallenberggel kapcsolatos adatai közül ma is csak azt ismerjük, amit időnként egyik-másik nyilvánosságra hoz, apránként adagolva. A titkosszolgálatoknak vannak Langlettel kapcsolatos adataik is, különösen a svédnek, de róla még annyit sem hoztak nyilvánosságra, mint Wallenbergről. Mindez azonban semmit nem változtat Wallenberg 1944-es budapesti, tiszteletre méltó, hősi embermentő tevékenységének megítélésén.

A Wallenberg-csoport gazdasági hatalma Svédországban hasonló az amerikai Rockefeller-csoportéhoz, és befolyása ma is számottevő. Még Langlet életében felmerült Raoul Wallenberg Nobel-békedíjra jelölésének gondolata, majd ehhez kapcsolódva az a javaslat is, hogy a díjat Langlet és Wallenberg megosztva kapja. A Wallenberg-lobbi hallani sem akart a megosztásról, hanem inkább visszatáncolt a javaslattól. Pedig ezt már

az Eszperantó Világszövetség, az UEA is támogatni tudta volna. Az UEA éppen akkortájt lett az Unesco által elismert, tekintélyes nemzetközi szervezet, miután elsőként, még az ENSZ-et is megelőzve, 1947-ben alapszabályába iktatta az emberi jogokat.

A Wallenberg-lobbi által finanszírozott propaganda eredményeképpen Raoul Wallenberg már-már mitikus figurává nőtt, Langlet-t ugyanakkor feledtetni szeretnék. A magyar fővárosban és a Wallenberg-csoporttal fenntartott kapcsolatokban érdekelt körök is ezt teszik. Budapesten húsz éve vannak a Langlet-ékat teljesen feledtetni szándékozó Wallenberg-ünneplések, emléktábla- és szobor-avatások, kutatások, díszes könyvkiadások, Wallenberg-műsorok. Ezek együttesen nem az áldozatokra vagy az embermentőkre emlékeztetést szolgálták, hanem egy olyan kép kialakítását, hogy a hős Wallenberg volt a nagy embermentő. A budapesti Városháza egyre inkább a Wallenberg-csoport propagandarészlegeként működött és a köztudatban mára sikerült kialakítani egy hamis képet az 1944-45-ös embermentésekről. A Wallenberg nevét már sokan ismerik, Langlet-ét alig. Budapest főváros közgyűlése most már elérkezettnek látta az időt arra, hogy Langlet-t végleg kihagyja a legnagyobb életmentők listájából, azoknak a névsorából, akikről egyszerre fogják elnevezni az alsó rakpartokat. Ez a Langlet és Wallenberg emlékéhez egyaránt méltatlan akció a holokauszt emlékeztetéséhez is méltatlan.

Abban bízunk, hogy így most már a mitizált hős, Raoul Wallenberg nevével együtt még a rakparton sem fog szerepelni egy Budapest történetében nála is nagyobb érdemeket szerzett embermentő hős neve és a tetteit ismertető tábla sem. Az összes többről viszont lesz, tehát „kiütéses győzelem” várható. Ahogy a Wallenberg-lobbi hatvan évvel ezelőtt, már a Nobel-békedíjra jelölés alkalmából megmutatta erejét, most ismét tudatta, hogy nem ismer win-win megoldást. Világosan kirajzolódik a törekvése, hogy a Wallenberg-mítoszt veszélyeztető Langlet-ékat törölni kell Budapest történelméből. Talán csak elsőként őt. Valahogy úgy, ahogy Sztálin mellől még a fényképeken is mindenekelőtt Trockijt „retusálták ki”.

Nem elhanyagolható mellékszála a történetnek az, hogy a Langlet emlékének eltörlésére irányuló manipulációk most először a nemzetközi eszperantó szervezetek figyelmét is felkeltették. Ennek az az oka, hogy a közelmúltban csak két országban tapasztaltak az eszperantóval szembeni primitív, ellenséges megnyilvánulásokat. A lengyelországi Białystokban festékekkel öntötték le Zamenhof szobrát, Budapesten a Zamenhof-szobrot ellopták, majd a helyette felállított újat ledöntötték, Esztergomban el akarták törölni az Eszperantó utcanevet, másutt be akarták tiltatni az eszperantó vizsgákat stb. És most újra Budapest van napirenden.

A Wallenberg-lobbinak az ilyen megnyilvánulásokhoz talán semmi köze nem volt, de most váratlanul csináltak egy újabb ügyet. Az eszperantista Langlet-éknak Budapest történetéből való kiretusálására tett kísérlettel ráadásul ezeket akaratlanul is összekapcsolta az egész nemzetközi szintre emelte. Ugyanis a nemzetközi eszperantó mozgalom eddig is számon tartotta azt, hogy miközben egy eszperantista jelölt, Reinhardt Selten megkapta a közgazdasági Nobel díjat, egy másik eszperantista, Valdemar Langlet kicsinyes ok miatt nem nyerhette el a Nobel békedíjat még megosztva sem. Ebbe már rég belenyugodtak. Azt lehetett hinni, hogy „ez már történelem”. Most azonban, ebben az ügyben ismét ugyanolyan kicsinyes törekvés tapasztalható. A magyar főváros még a többi embermentő hős közé sem kívánja besorolni Langlet-t, mert ez csorbítaná a főváros által a húsz évig legnagyobbnak „sztárolt” másik hős nimbuszát.

Az így állított emlékek már nem is az áldozatokra és a hősökre emlékeztetnek, hanem a hidegháború visszamaradt hordalékára, a Wallenberg-féle budapesti emlékezet-bizniszre. Éppen az idén, amikor Langlet halálának 60. évfordulójára alkalmából újságíró, eszperantista, zsidó és turista szervezetek (Svédország turista szövetségének is ő volt az első elnöke) megemlékezéseket terveznek Magyarországon, Svédországban, Oroszországban, Ukrajnában, Hollandiában és Izraelben.

2010.02.03.

Rátkai Árpád
ratkai.a@gmail.com

Irodalom

- Abonyi-Nagy Árpád: Néhány új ecsetvonás Valdemar Langlet portréjához. = *Világ és nyelv*. 1981:2. p.10.
Berényi Zsuzsanna Ágnes: Ismeretlen adatok Langlet Valdemár budapesti tevékenységéről. = *Hitel*. 1991. nr. 20. p. 22.24.
Emanuelsson, Agneta: Valdemar Langlet – en glömd hjälte. Katrineholm, 1999.
Golden, Bernard: Valdemar Langlet, 1872-1960. Engaġiginta idealisto. = *Kontakt*. Nr. 71. 1981:3. p. 16-18.
Gulyás Miklós: Gyűlevész történetek. Budapest: Noran, 2008.
Gulyás Miklós: Nagytakarítás. Stockholm, 2009.
Kniivilä, Kalle: Esperantisto kontraŭ malhomeco. = *Esperanto*. 1995. maj. 82-84.
Langlet, Nina: A svéd mentőakció. Budapest: Kossuth, 1988.
Langlet, Nina: Kaos i Budapest. Stockholm, 1982.
Langlet, Nina: Kaoso en Budapeŝto.. Trad. Kalle Kniivilä. Antaŭparolo de Humphrey Tonkin. Piednotoj de Istvan Ertl. Varna, 2001.
Langlet, Valdemar: On horseback through Hungary. London : Hutchinson, 1935.

Langlet, Valdemar: Till häst genom Ryssland. Stockholm: Fr. Skoglunds förlag, 1898.
Langlet, Valdemar: Till häst genom Ungern. Stockholm, 1934.
Langlet, Valdemar: Verk och dagar i Budapest. Stockholm, 1946.
Runberg, Björn: Az elfeledett hős Valdemar Langlet. Budapest: Adoc-Semic 2007. (2. bőv. svéd kiad. alapján)
Runberg, Björn: Valdemar Langlet – räddare i faran. 2. uppl. Bromma: Megilla-förl., 2001.
Thomander, Henry: Valdemar Langlet - heroo en la ombro de Wallenberg. = *La Espero*. (Stockholm). 1991:1.
Thomander, Henry: Valdemar Langlet - en hjälte i Wallenbergs skugga. = *Södermanlands Nyheter*, 1992-04-03.
Vörös Márton: Teértes is ... Budapest: Gondolat, 1992.

Rövid változat: Langlet és a hálátlan Budapest. = *Népszabadság*. 2010-01-19. p.13.